

**MICHEL FOUCAULT’NUN XIX. YÜZYILDA BİR AİLE CİNAYETİ ADLI ESERİNDE
ANTI-KAHRAMAN ELEŞTİRİSİ****Doç. Dr. Özlem ÖZEN*****Meltem ERÇİN******ÖZET**

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gerçeklik kavramı sorgulanmaya başlanmış, gelişen teknoloji ve yeni yaşam düzeniyle birlikte edebiyatta ve birçok alanda postmodernizm kavramı ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi, postmodernizm, modernizme karşı bir eleştiri getirmiş ve onu sorgulamıştır. Katı ve kesin kuralları ortadan kaldıran Postmodernizm edebiyat eserinin sınırlarını da sorgulamış ve yeni yaklaşımları tartışmaya açmıştır. Edebi eserde yeni tarihselcilik, parodi, pastiş, üstkurmaca ve anti-kahraman gibi kavramlar görülmektedir. Böylece postmodern bir yaklaşımla eserde bütünlük ve düzen ortadan kalkmış, bir parçalanmışlıktan söz edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada Michel Foucault’nun *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti/ Annemi, kız kardeşimi, erkek kardeşimi katleden ben, Pierre Riviere* adlı eseri, okurmerkezlilik temel alınarak, postmodernist bir yaklaşımla eleştirilmeye çalışılacaktır. Bu eser, postmodern bir eser niteliği taşıdığı için postmodernizm kavramına ve eserin yapısına kısaca değinilecektir. İncelenen eser, raporlardan bir bütün ortaya koyacak şekilde oluşturulmuştur. Bu nedenle modernist eserdeki normal bir kurgu düzeni yerine postmodern bir özellik taşımaktadır. Foucault iktidar, beden, özne ve özgürlük gibi kavramları tartışmaya açmıştır; dolayısıyla eserlerinde bahsedilen kavramları iktidarın yaşamın her alanında bir gözlemci niteliğinde yer aldığı görüşü ile ortaya koymuştur. Foucault ve onun iktidar kavramına değinilerek bu çalışmada amaçlanan, iktidar, beden, özne, özgürlük gibi kavramlara yaklaşımını ortaya koyarak bir anti-kahraman eleştirisi yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Foucault, İktidar, Anti-kahraman, Özne**CRITICISM OF ANTI-HERO IN MICHEL FOUCAULT’S A CASE OF PARRACIDE IN
THE 19TH CENTURY****ABSTRACT**

After the Second World War, the concept of reality was questioned, there were developments in technology, and the concept of postmodern emerged in literature and in many fields after the new life order. As is known, postmodernism criticized and questioned modernism. Postmodernism has abolished strict rules, questioned the boundaries of literature and brought a new approach. Concepts such as new historicism, parody, pastiche, metafiction and anti-hero have started to be used in literary works. Postmodernism has eliminated order and integrity in literary works and fragmentation has been brought forward. In this study, Michel Foucault’s work called *A Case of Parricide In the 19th Century/ I, Pierre Riviere, having slaughtered my mother, my sister, and my brother* will be criticized and reader-centered approach will be used in a postmodern context. This work has the characteristics of a postmodern work. Therefore, the concept of postmodernism and the features of postmodern work will be briefly discussed. This work consists of reports and has no fictional elements found in a modernist work. Foucault discusses power, body, subject and freedom;

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, ORCID:0000-0003-2163-8823, ozlemganozen@gmail.com

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-6358-1808, ercinmeltem60@gmail.com

Derleme Makale.

Sayfa Sayısı: 665-679

Makale Geliş Tarihi:19.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 30.03.2021

Makale Yayın Tarihi: 05.05.2021

therefore, he deals with these concepts in his works related with the issue of power. Thus, he has asserted the view that power is an observer in all areas of life. Referring to Foucault and his concept of power, the aim of this study is to make an anti-hero critique by revealing his approach to concepts such as power, body, subject and freedom.

Keywords: Postmodernism, Foucault, Power, Anti-hero, Subject

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi ve sosyal durum, edebiyatta postmodernizm kavramını doğurmuştur. Söz konusu postmodernizm kavramı yazın çerçevesinde ele alınacaktır. Yoksa postmodernizm farklı sanat dallarında daha eski tarihlerde kendinden söz ettirmiştir. ‘‘Postmodern teriminin ilk kullanımı 1947’ye kadar geri gider. Terim, önceleri yalnızca mimari alanında geçerliydi. 1960’larda Hassan’ın çalışmalarıyla kapsamı genişledi’’ (Erkman Akerson, 2019: 218). Postmodernizmi, modernizmin bir devamı gibi düşünmemek gerekir. Modernizmin bireyi ön plana çıkarma ve hümanizm anlayışı bu yeni kavramla yerini özneye ve yazına bırakacaktır. Bir nevi yazarın ön planda olmadığı bir yazın anlayışı denilebilir. Postmodernizm savaş sonrasında sosyal yaşamdaki dağılımlık ve kopmuşluk durumunun yansımasıdır. Teknoloji ile paralel olarak sosyal yaşamda ve edebiyatta bir değişim söz konusuydu. Yazında sınırların ortadan kaldırılması, türlerin iç içe geçmesi ve kuraldışı olarak kendini gösteren postmodernizm parodi, pastiş, metinlerarasılık, yapıbozum, anti-kahraman, türlerarasılık gibi birçok kavramı beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada postmodern bir kavram olan okurmerkezlilik esas alınarak anti-kahraman incelemesi yapılacaktır.

Postmodernistler, metin merkezli düşünmede o kadar ileri giderler ki, metnin yazarı konusunda bile şüpheye düşülür. Bir anlamda, metnin yazılırken değil, okunurken yazıldığını düşünürler. Yani, her yorum bir *yazma* anlamına gelir: ‘‘Okur-yönelimli post-modernizm, anlamın bir metnin üretimi sırasında (yazarla birlikte) *değil*, alımlanışı sırasında (okurla birlikte) doğduğunu ima eder (Emre, 2006: 100).

Postmodernizm, ilk olarak, yazında yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini göstermiştir. Postmodernizm bir bakıma yazarı öldürür. Anlam metnin dışına taşınır. Bu kavram, yazarın sık sık araya girdiği ve okuyucusuyla sohbet edencesine yazdıklarına müdahale ettiği, üstkurmacayı kullandığı, anlatı içinde anlatı yöntemiyle yeni bir yazın anlayışı ortaya koyduğu bir yaklaşımdır. Postmodernizm, özellikle kendinden önce yazılmış olan metinlere veya sanat eserlerine açık ya da dolaylı olarak atıfta bulunur. Postmodernizm alışlagelmiş metin düzenini alaşağı eder. Birçok eleştirmen biçimsel, konusal, doğrudan veya bunların tümü bir arada yorumlanarak eskiden yapılmış olan sanatlara ve yazına göndermeden, yapıtlara selam vermekten söz eder. Günümüzde postmodernizm, kimilerince beğenilen kimilerince eleştirilen bir kavram olsa

da yeni bir çağı başlatmıştır. Yazında artık birey merkezilik ve tanrısal odaklı söylem, okuyucu için sonlu bir okuma anlayışı yoktur. Artık çok sesli ve açık yapıtlardan söz edilmektedir. Çünkü hayat da postmodern kavramı gibi çoksesli ve karmaşık bir şekilde devam etmektedir. İdeolojilerden ve onların sınırlarından söz etmek yerine bunları geçmişe dönük tartışmalar ve sorunsallaştırmalar olarak ele alan postmodernizm ile gerçeklik kavramından şüphe duyulur. Bu konuda Baudrillard bir hipergerçeklikten söz eder. İsmet Emre Baudrillard'ın bu yaklaşımını *Postmodernizm ve Edebiyat* kitabında şu şekilde açar:

Baudrillard, modernizmin bu aşırıya vardırılmış halini "hiper gerçek" olarak niteler. Ona göre modern-sonrası dönemin en belirgin özelliği, o güne kadarki anlayışın çok dışında bir gerçekliğe sahip olmasıdır. Artık hiçbir şeyin aslının kalmadığı kopyanın bile kopyasının egemen olduğu, özgünlüğünü ve aurasını yitirmiş bir dünyada yaşamaktayız. Bu, bir simulakrlar ve simulasyon durumudur. Simulasyon, "gerçeğin yerini almış modeller" bütünüdür. Bunun anlamı ise, postmodern süreçte gerçek diye bir şeyin kalmadığı, gerçeğin temsilcisi olarak ortaya çıkan bir göstergeler dünyasının bunun yerine geçtiğidir (Emre, 2006: 1).

Modernizmin ve daha önceki sanat akımlarının gerçekliğinden farklı bir gerçeklikten söz eder. Onun gerçekliği şüpheciliktir. Bununla birlikte her şey yıkılır ve bozulur böylece çarpık bir yapı ortaya konur. Bu konuda "Foucault da parçalanmış, bütünlüğünü yitirmiş ve merkez olmaktan çıkmış bir yazar-öznenin varlığına işaret eder" (Emre, 2006: 90). Postmodernizmle birlikte birey değil özne söz konusudur. Bir özne olarak yazar yıkımın ve çarpıklığın kaynağıdır. "Çelişkilerin kaynağı, yazarın onların bilincinde olduğu ya da olmadığı hep yazarın çelişkili düşüncelerine ya da arzularına atfedilir" (Emre, 2006: 90). Özne, birey kadar ön planda olmayan bulanık bir öznedir. Bu gerçeklik okuyucuda şok etkisi yaratır. Okur, okuduğu karşısında sarsılır. Yazar artık yoktur; veya yazar okuyucu olmuştur. Çünkü postmodernizmde dil çokanlamlıdır. Çokanlamlılık metnin tekdüze anlamı ve yapısı olmayacağına işaret eder. Postmodern yapıtta tek anlam ve tek gerçeklikten söz etmek olanaksızdır. Postmodern metin açıktır, okur metni istediği gibi okuyabilir ve istediği gibi tamamlayabilir. Kesin bir sonu ve gidişatı yoktur. Olay örgüsü kopuk ve doldurulmayı bekleyen boşluklarla doludur, neden sonuç ilişkisi yoktur. Metnin hangi zaman diliminde geçtiğini anlamak güçtür. Postmodern eserin bu yapısı, her okurun kendi anlam dünyasını yaratmasını sağlar. İşte bu çok anlamlı yapı okurun algısıyla mümkündür. "İser'e göre anlam, metnin içinde potansiyel olarak vardı. Okurun görevi onu ortaya çıkartmaktı. Jauss'a göre ise anlamı oluşturan şey farklı dönemlerin okurda oluşturduğu beklentiler ufkuydu" (Kavalcı, 2017: 64). Postmodern metinde belirlenmiş zaman ve mekân algısı yoktur; çünkü bu kavramlar sınırlayıcı

bir etmen olarak görülür. Olay örgüsü, kurgu, zaman ve mekân gibi kavramlar parçalanmış şekilde sunulur. Mekân, özellikle Foucault için iktidar ilişkisinin gözlemlenebilir şeklidir ve kapatma ile ilişkilendirilir. Postmodern metin bir kaostur. Kahramanlar yerini anormal ve devingen, sıradan ve durağan olmanın tersine gelişime açık ve farkındalık seviyesi yüksek anti-kahramanlara bırakır. Postmodern eserde tek tek kişilerin bakış açısı yerine birbiri içine geçmiş bakış açıları görülür. Nietzsche'nin tüm algıları yıkarak Tanrı'nın ölümünden bahsetmesi gibi bir parçalanmışlık söz konusudur: "Yaratmanın ön koşulu olarak yıkmayı gördüğü için böyle bir saldırıda bulunmuştu" (Gül, 2016: 103). Parçalanmışlık içinde Foucault'nun da söylediği gibi kimin konuştuğunun önemi yoktur. Önemli olan parçalanmış metinlerdir. Dolayısıyla, Foucault yazarı da sorgular. Foucault'un anti-kahramanı Pierre Riviere'i ve merkezileşmekten uzaklaşmış yazar-özne ilişkisini nasıl ele aldığını anlamak için kısaca Foucault'nun hayatına ve ele aldığı konulara yer vermek gerekir.

1. Michel Foucault ve Özne, İktidar ve Özgürlük Kavramları

Foucault'nun *Özne ve İktidar* adlı eserinde hayatıyla ilgili geniş bilgiler yer almaktadır. Özellikle iktidar, özgürlük ve özne gibi kavramlara olan farklı yaklaşımıyla tanınan Foucault 1926'da Fransa Politiers'de doğmuştur. Yine Fransa'da 1984 yılında vefat etmiştir. Bu sürede, *Cinselliğin Tarihi, Hapishanenin Doğuşu, Deliliğin Tarihi* gibi birçok kitap yazmıştır. Fransa'da felsefe ve psikoloji eğitimi alan Foucault, 1949 yılında psikolojide lisans derecesini elde etmiştir (bkz. Foucault, 2019: 7). Hastanelerde psikolog olarak çalışmıştır. Psikopatoloji ve deneysel psikoloji diplomaları alan Foucault, İsveç'ten döndükten sonra Clermont-Ferrand Üniversitesi'nde psikoloji dersleri vermeye başlamıştır. Bir süre Tunus Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğü yapmış, Paris'e döndükten sonra Vincennes Üniversitesi'nde felsefe bölümünün başına geçmiştir. 1973'te Liberation gazetesinin kuruluşuna katılmıştır (bkz. Foucault, 2019: 8-9). Foucault'nun üstünde en çok durduğu kavramlardan biri, her türlü insan ilişkisine yani ikili ilişkiye dayalı bir iktidar kavramıdır. Foucault'nun bu kavramı ele almasının sebebi, tanımların yetersiz olmasıdır. Ona göre iktidar ilişki ile açıklanmalıdır. İki kişi arasındaki iletişimde birinin diğerinin davranışlarını yönettiği bir ilişki iktidar olarak görülmelidir. Yani iktidar iletişim ilişkisidir.

İnsanların insanlar tarafından yönetilmesi (bunlar ister büyük ister küçük gruplar olsun; iktidar ister erkekler tarafından kadınlar üzerinde, yetişkinler tarafından çocuklar üzerinde, bir sınıf tarafından başka bir sınıf üzerinde, isterse bürokrasi tarafından bütün bir nüfus üzerinde uygulansın) belli bir rasyonalite türü gerektirir. Ancak araçsal şiddet gerektirmez (Foucault, 2019: 55).

... Foucault'nun bahsettiği iktidar ilişkisi davranışlara yön verir ve bir amaç doğrultusunda kişilerin davranışları belirlenir. Foucault, yirminci yüzyıla kadar iktidarın bedene egemen olmasına dair bir algıdan söz eder. Bunun temel sebeplerinden biri kapitalist sistemin getirdiği yaşam ve üretim şeklidir. On sekizinci yüzyıla kadar hapisane, fabrika, hastane gibi kurumların varlığının olmadığını söyler. Bu kurumları denetim merkezi olarak ele alır. Foucault suç ve suça eğilim konusunda hapisanelerle akıl hastaneleri arasında benzerlik kurar. Normal ve anormali sorgular. Foucault'nun vurgulamak istediği konu ıslahattır. Yazar, sadece bu kurumlar kapsamında değil, sosyal düzende de gözetimden söz eder. Bunu, on dokuzuncu yüzyıldaki üretim faaliyetlerinin değişimiyle açıklar. On dokuzuncu yüzyıla vurgu yapılmasının sebebi *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti*'nin başlığıdır.

XIX. Yüzyılın en büyük getirisi olan Sanayileşme ve sanayi üretiminin yol açtığı değişim, denetimi gerekli kılmıştır. Disiplin tekniğinin denetim ile dönüşümü, bireylerin bedenleri üzerinde etkisinin azalmış olması ile paralellik göstermiştir. Örneğin yeni iktidar biçimi içinde işkence fikrinin yer almıyor olması, iktidarın bireylere karşı ani bir iyileşme durumu anlamına gelmez. Yeni iktidar düzeni ile gelen strateji değişikliği, iktidarın bireyler üzerindeki etkinliğini farklı tür bir işleyiş ve farklı mekanizmalar ile yürüttüğü anlamına gelir. Bedenleri tımarhane, karantina, hapisane gibi yerlere kapatmak sureti ile hizaya sokma amacındaki teknikler, bedenlerin uysallaştırılması amacı ile kurulmuş olan disipline edici mekanizmalardır (Foucault, 2003: 248; Akt., Durutürk, 2018: 963).

Eserde bir anti-kahraman olan Pierre Riviere ile Foucault'nun özne, özgürlük, beden ve iktidar kavramları ele alınacaktır. Asıl nokta Pierre Riviere'in toplum tarafından deli olarak nitelendirilmesidir. Kitabın sonunda yer alan psikologların raporları ile sözü geçen kapatma ve beden kavramları böylelikle vurgulanacaktır.

2. XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti

Pierre Riviere, aile cinayetinin katilidir. Eser bu cinayete dair raporların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Michel Foucault ve arkadaşları suç, psikoloji ve adalet olgularını ele almak için yaptıkları araştırmada Pierre Riviere dosyasıyla karşılaşır. Foucault, bu dosya üzerinde yapmış oldukları tartışmaları ve dosyada yer alan raporları kullanarak bu eseri oluşturur. Bu nedenle, gözlem ve tartışmalara yer vermiş olduğu eserin ikinci kısmında kendi ismi de yer almaktadır. Çünkü yazar, eserin yazım sürecini eserde arkadaşlarının bakış açılarıyla da yansıtmaktadır. Adli tıp raporları, psikologların raporları, tanıkların ifadeleriyle Pierre Riviere ve

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ailesi anlatılır. Bir anda Pierre Riviere'in çocukluğunu okurken sonraki sayfada cinayet anı da okunabilir. Yirmi yaşındaki Pierre annesini ve kardeşlerini bir budama bıçağıyla öldürür. Annesi ve babasının mutsuz bir evlilikleri vardır. Babası, Pierre Riviere'in ve komşuların anlattıklarına göre annesinin aksine ılımlı bir kişidir. Anne, babayla birlikte olmak istemez, onu işlerini hallettirmek ya da maddi çıkarlar için kullanır. Anne, babanın hakkında yalanlar söyleyerek onun itibarını zedeler. Pierre Riviere, bunu sebep göstererek babasını acılarından kurtarmak için bu cinayeti işlediğini dile getirir. Komşular Pierre Riviere için garip ve deli tanımlaması yapar. Çocukluğundan itibaren garip davranışlar sergilediğini ve kadınlardan kaçtığını anlatan komşuları ona "Riviere'in delisi" derler. Annesini, babasını sevmediği ve ona kötü davrandığı için, kardeşlerini de annesiyle birlikte kaldıkları için suçlar ve öldürür. Kitabın ikinci kısmında, Pierre Riviere'in deli olup olmadığına dair raporlar yer almaktadır. Kimilerince deli olarak kimilerince bilinçli bir katil olarak görülen Pierre Riviere hapishaneye kapatılır ve idama mahkûm edilir. Sözü geçen cinayet on dokuzuncu yüzyılda yaşanmıştır. Bu yüzyıldan önce Fransa için çok büyük bir olay gerçekleşir o da Fransız Devrimi'dir. Fransız Devrimi ile feodaliteye son verilmiştir. On dokuzuncu yüzyıla kadar katı yönetim şekilleri ortaya çıkmış ve bunun devamında on sekizinci Louis'nin Fransa'ya dönmesiyle yeni bir anayasa çıkartılır. "1814'de ise ilk defa yumuşak bir kuvvetler ayrılığı ile parlamenter sistem benzeri bir sistem denemesi yapıldığı düşünülmüştür" (Ekinci, 2016: 162). Yeni yasa ile sansür ve resmi din gibi olgular ortadan kalkmıştır. Vurgulanmak istenen olay, Napolyan Bonapart on sekizinci Louis'den önce imparatorluğunu ilan edene kadar Fransa'da Robespierre'in birinci cumhuriyeti başlatmasıdır. Pierre Riviere ile olan isim benzerliğine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Pierre Riviere de kendi cumhuriyetinin başlatıcısı olarak düşünülebilir. Komşularının ona deli dediği, okurların raporlardan ve Pierre Riviere'in mektuplarından anlamaya çalıştığı konu Pierre Riviere bir aile katil midir yoksa bir deli midir? Bir katilse onu bu noktaya getiren etmenler nelerdir, eğer bir deliyse onu bu şekilde tanımlamak için normal olanı nasıl tanımlamak gerekir? Bu sorular Foucault'nun birey, özgürlük ve özne kavramları çerçevesinde irdelenmeye çalışılacaktır.

3. Bir Anti-kahraman: Pierre Riviere

Eserde Pierre Riviere'in tuhaf davranışları, komşularının onu deli olarak görmesi, çocukların ondan korkması gibi birçok tartışmalı durum gözlenmektedir. Foucault'nun bu özne kavramının bir yansıması Pierre Riviere'dir. Özne olarak insanın bu konuma gelmesi kendi özgür seçimleriyle mi olur yoksa bu durum iktidar ilişkilerinin bir sonucu mudur? Pierre Riviere, henüz bir çocukken aile içi sıkıntıları izlemek durumunda kalır. Annesi babasıyla evlendikten bir süre sonra onunla aynı evde yaşamak istemez. Paraya önem veren annesi, eşinin annesiyle yaşamak istememektedir. Anne, Pierre Riviere'in babasını yalnızca para ve mal elde etmek veya gündelik işlerini yaptırmak için bir

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

araç olarak görmektedir. Baba, anneyle iyi geçinmeye ve onu evlerine getirmeye çabalayan ilimli bir kimsedir. Bu kargaşanın bir yansıması Pierre Riviere'in garip davranışlarıdır. Aile, iktidar ilişkisi açısından önemlidir. Foucault, iktidarı bir kimsenin diğerinin davranışlarını yönlendirmesi olarak tanımlamıştır. Bu yönlendirme ilişkisi kişiyi özneye dönüştürür. Kişiliğin oluşmasında çevresel faktörlerin etkisi göz ardı edilemez. Çevreyi ve aileyi seçme konusunda özgür bir kişi yoktur. Eğitimin başladığı nokta ailedir. Dolayısıyla Pierre Riviere mutsuz bir ailenin yansıması olarak ele alınabilir:

Asabi ve melankolik mizaçlı ve aile içindeki tartışmalara sık sık şahit olan Riviere, babasının mutsuzluklarından derinden etkilenmiş bir kişi. Toplumdan kaçan bir insan olduğundan en karanlık düşüncelerin etkisi altında kalmış. Bu düşünceler onu ele geçirmiş ve onda huzur bırakmamış. Bu andan başlayarak Riviere sadece tek şey istemiş, babasını kurtarmak ve işte bu amacı gerçekleştirebilmek için annesini öldürmesi gerekiyordu (Foucault, 2018: 143).

Pierre Riviere annesinin babasını hezeyana uğratma sürecinin şahididir ve bunları yaşamak istememiştir. Çocukluğunda aile sevgisinden ve paylaşımdan yoksun büyümüştür. Bu durum Pierre Riviere'in özgür seçimi değildir. Annesinin davranışları, onu zihinsel ve ruhsal bir kaçısa sürüklemiştir. Annesi tarafından sevgi görmeyen Pierre, babasına çok bağlanır, onu kendi içinde tanırsallaştırır. Kendini babasının bir kurtarıcısı olma fikrine kaptırır. Annesinin sevgisizliği ve babasına karşı olan acımasız davranışları onu iç dünyasının karmaşasına hapseder. Bu iktidar ilişkisi Pierre Riviere'i birey olmaktan uzaklaştırır ve özne konumuna getirir. Bunun sonucunda öldürme fikrine kapılan Pierre Riviere, yarattığı geçerli sebeplere mahkûm olur. Foucault, bu konuda şunları dile getirir:

Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. *Özne* sözcüğünün iki anlamı vardır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da özbilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne (Foucault, 2019: 62-63).

Pierre Riviere, bu durumun belirgin bir örneği, yani öznedir. Yaşadıkları karşısında kendi içine kapanır. Toplumdan, özellikle kadınlardan ve bazı hayvanlardan kaçmaya başlar. Hayal dünyasında yaşayan Pierre Riviere gerçeklikten uzaklaşır. Çoğu zaman tarlada ya da tavan aralarında yalnız vakit geçirir. Öldürme fikrinden başka gerçeği yoktur. Onun için babasına olan

... sevgisi hatta kendisi bile öldürmek kadar yüce değildir. Onun için amacı değer cinayeti gerçekleştirmektir. ‘‘Yüksek bir değeri gerçekleştirmeye çalışan kişinin, diğer birçok değeri yok etmesinde’’ (Kuçuradi, 2016: 51) olduğu gibi Pierre Riviere, kendisinin öldürüleceğini bilerek yaşantısını bu fikre odaklar. Babasını acılarından kurtarmak için annesini öldürmesi onu kahraman yapacaktır:

İnsanların içinde yaşadıkları kuralları ve düzenli toplumun kurallarını biliyordum, ama ben kendimi onlardan daha bilge olarak değerlendiriyor ve o kuralları rezil ve utanç verici olarak görüyordum. Roma tarihini okumuş ve Romalıların kanunlarının kocaya karısı ve çocuklarının yaşamları üzerinde karar verme hakkı tanıdığını öğrenmişim. Kanunlara karşı çıkmak istiyordum, bana öyle geliyordu ki, babam için ölmekle kendimi ölümsüzleştirecektim, benim için bir şeref olacaktı bu (Foucault, 2018: 161).

Pierre Riviere’in neden bir anti-kahraman olduğu aslında onun tavır ve davranışlarından açıkça görülebilir. Ailedeki iktidar ilişkisi onu garip davranışlara ve düşüncelere sürüklemiştir. Çocukları korkutmak ona haz verir. Onları kuyunun başına getirir ve içine atmakla tehdit eder. Cinsel dürtülerle karşılaştığında ise garip hareketlerle bu dürtülerden uzaklaşmaya çalışır. Cinsellikten korkmaktadır.

Bu yüzden sürekli korkular içinde yaşıyor, kadınlara büyük bir dikkatle yaklaşıyor ve gerektiğinden fazla yakın olduğunu düşündüğünde sık sık annesinin, ninesinin ya da kız kardeşinin yanından korkuyla uzaklaşıyordu. Yapmış olduğunu düşündüğü kötülüğün önüne geçmek ve enestten korunmak için onu o kadar rahatsız eden hayali sıvıyı komik hareketlerle tekrar içine çekmeye uğraşıyordu (Foucault, 2018: 149).

Annesi ile olan iletişimi davranışlarına bu şekilde yansıtmaktadır. Annesi nedeniyle tüm kadınlardan kaçmakta ve garip bir enest korkusu yaşamaktadır. Burada cinsellik eleştirisi baskıdan dolayı iktidar ilişkisine yöneliktir. Foucault, cinsellik üzerine getirilen yasaklara eleştiri getirmektedir. Cinsellik sadece anne ve babanın üretimi odaklı algılanmakta ve çocukların cinselliğinden söz edilmesi bastırılmaktadır. Bu dönemde, kiliseye göre cinsel dürtüler günahdır. Cinsellik kilise iktidarının gözetimindedir. Kiliseye göre bu günahı itirafla kurtulmak mümkün olabilir.

Cinselliğin Tarihi ise bedeni, iktidarın kontrol altında tuttuğu üreme gücü ile sınırlı tutar. Bedenin üretken kılınarak iktidar odağında yer alması, suçlu bedenlere

... özgürlüğün ve dönüşümün yolunu açmaz, çünkü özgürlük dinamiklerini belirleyen yine iktidarın gücüdür. İşkenceye maruz kalan, ortadan kaldırılan ve gözetleme yoluyla disipline tabi tutulan bedenin, düzenleyici iktidar döneminde, gözden düşürülüp tahrif edilmeden ve iktidarın silahı haline getirilmeden nasıl ele alınacağı önemlidir. Düzenleyici iktidar döneminde yaşamın tüm alanlarıyla kuşatılmış bir beden, her ne kadar olasılıklardan en iyi şekilde sergilemeye çalışıyor görünse de bu görünüş iktidar ilişkileri ve düzeneklerinden ayrı değildir (Demir Güneş, 2015: 71).

Pierre Riviere özne olarak iktidarın onun üzerindeki yaptırımının bir temsilidir. Sadece kadınlar değil, dişi olan her canlıyla olan yakınlığı onda telaş ve ürkeklik yaratır. Bu, iktidarın baskı altına almaya çalıştığı cinselliğin garip bir yansımasıdır. Bu nedenle içinden çıkan sıvıyı içine geri koyabileceğine inanmıştır. Diğer bir eleştiri özgürlük konusudur. İktidarın gözetimindeki öznenin bahsedilirken, öznenin davranışları bu iktidarın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Pierre Riviere'in de kendini özgür kılması onun kutsal bir görev olarak gördüğü planıyla gerçekleşecektir. Pierre Riviere'in babası sürekli tarlada çalışmak zorundadır. Toprakla geçimlerini sürdürdükleri için babasına tarlada yardım etmektedir. Buna karşın annesi babası adına sürekli borca girmekte ve onu zor duruma düşürmektedir. Artık daha fazla babasının üzüntülerine dayanamaz ve annesini öldürmek ister. Burada iktidar üretim ve rejim açısından eleştirilir. Cinayetin temel sebebi mülkiyettir. Pierre Riviere'in düşüncelerinin asıl dayanağı şudur:

Eski rejim döneminde, iktidar sadece insanların statüleri ve dolayısıyla, bedenleri üzerinde belirli bir baskı uygulayarak özgürlüklerini kontrol etmekle kalmıyordu, asıl önemlisi, ürünlerinin ve mülklerinin kaymağını alan vergilendirme (kraliyet vergisi, derebeylik vergisi ve benzeri) bu iktidarın dolaysız aracıydı. Köylülerin her fırsatta şatoları yağmalamaları ve vergi tahsildarlarıyla ve kilisenin onda birliklerini toplayanlarla vs hesaplaşmaları bir tesadüf değildir. Bundan sonra, artık köylü emeğinin ürünleri sözleşmenin dolaylı aracılığıyla kontrol edilecektir. Sözleşmeyi yapan taraflar arasında ortaya çıkan nefret ve Michel Foucault'nun bize telkin ettiği gibi, köylü suçlarının yeni bir türü de (aile içi cinayetler ya da mülkiyet, kesenek, işletme vs ilişkilerinden kaynaklanan suçlar) bunların peşinden ortaya çıkar (Foucault, 2018: 237).

Artık on dokuzuncu yüzyılın başında kanun önünde özgürlükten ve eşitlikten bahsedilmektedir. Bu durum, Pierre Riviere'in babası gibi birçok kişiyi üretim ve toprak için aşırı teşvik ediyordu. Gözetim altında olan öznenin özgür olarak nitelendirilmesi bir soru işaretidir. Özgürlük bireyin daha fazla üretimi, kanun ve sözleşme ile önce özneye sonra nesneye evrilir. Anne

ve babasının arasındaki sorunlu ilişki ve annesinin mal varlığı hırsı bu cinayeti tetiklemiştir. Bu bağlamda cinayeti tek işleyen Pierre Riviere değildir. “Herhangi bir çocuğun çevresindekilerin görüşlerinden ve değerlerinden etkilenmeksizin büyümesini beklemek, belli ki umutsuz bir biçimde gerçeklere gözünü kapamak olur” (Billington, 2011: 413). Henüz çocuk olan Pierre Riviere seçimleri konusunda özgür değildi. Belki de bu anneyi tercih etmek istemezdi. Kendi ağzıyla yasaları değiştirmek istediğini de dile getirmişti. Çünkü babasının bu kadınla birlikte olmasını istemiyordu. Eğer annesini öldürürse babasını acılarından kurtaracak, ölümsüzleşecek ve özgürleşecekti.

Bu yeni vatandaşlar, feodal boyunduruktan kurtarılmış köylüler, kibarca, Avrupa'nın bütün tarlalarına bağırsakları ve kemiklerini özgürce ekmeğe davet edilmişlerdi. Diğerleri hasadı kaldıracaktı. Önce özgürlük için ölmek ve sonra da ekâbirler için ölmek; özgürlük için, onlar için öldürmek. Öldürmek ve ölmek. Kazandıkları şey parlak çakıl taşlarıydı; yolun sonunda sürü köylü kitlesini (onu, bir kez daha) sakatlık ve ölüm vaatleri bekliyordu. Elde ettikleri yeni ve yanıltıcı haklar için çok yüksek bedel ödemişlerdi. Pierre Riviere'in doğumu onların bu gibi yükümlülüklerden kaçınmak istediklerinin doğrudan kanıtıdır, babası askerlik yükümlülüğünden kurtulabilsin diye peydahlanmıştı o (Foucault, 2018: 240).

O halde özgürlükten söz etmek mümkün müdür? Özne denilen varlık, sözde özgürlüğün bir nesnesidir. Pierre Riviere için özgürlüğün tek anlamı sarf edebileceği ve kendini var edebileceği şiddetidir. Kimi zaman tarlada, kendini bir komutan olarak hayal ediyor ve lahanaların başını kılıcıyla kesiyormuş gibi askeri bir düzen kuruyordu. Onun kendini özgürleştirebildiği tek durum şiddetti. Zaten öldürmeden önce kimse onu görmüyordu. Onun yaptıkları sadece tuhaf olarak nitelendiriliyor ve ona “Riviere'in delisi” deniyordu. Tüm davranışları öldürdükten sonra önem kazandı. İnsanların arasına katılmak istemiyor ve onlardan kaçıyor. İnsanlarla iletişim kurmadığı için düzelemediğini ve normalleşemediğini söylüyorlardı. Toplumda normal ve anormal ayrımı vardı: Normalin tanımını kimin yaptığı ya da anormal olanın neye göre sınıflandırıldığı on dokuzuncu yüzyıl toplumunda Pierre Riviere deliydi. Toplum içine katılmayan bir deli olarak sınıflandırılarak zaten dışlanıyor ve ötekileştirilmeye devam ediliyordu. Pierre Riviere için ise yaptığı davranışlar delilik değildi; hepsinin geçerli bir sebebi vardı.

Anneme, kız kardeşime ve erkek kardeşime saygı göstermem gerektiğini söyleyen prensipleri tamamen unutmuştum, babamı kendilerine karşı silah kullanmam gereken kudurmuş köpeklerin ya da barbarların eline düşmüş birisi olarak görüyordum, dinimiz bu gibi şeyleri yasaklıyor, ama artık dini kurallara da kulak asmıyordum,

... hatta bana, Tanrı beni bu işi görmem için yaratmış ve ben de onun adaletini yerine getiriyormuşum gibi geliyordu (Foucault, 2018: 124).

Babasını acılarından kurtarma isteğini bu sözlerle dile getiren Pierre Riviere, kendi özgürlüğü ve ölümsüzlüğü için mücadele etmektedir. Kardeşlerini, babasına eziyet eden annesini sevmekle suçlar. Onun için bu cinayet Tanrı tarafından verilen kutsal bir görevdir. Kendini, İsa gibi, ilahi bir görev için feda edeceğini düşünür. Pierre bu duruma gelmeden Kutsal Kitabı çok fazla okumuştur ve ona kendi hayatına dair farklı bir yorum getiriyordu. İsa'nın, insanlığı şeytanın köleliğinden kurtardığını düşünüyor ve kendini İsa'nın, annesini de şeytanın yerine koyuyordu. O, etik kuralları kendi içinde yıkıyordu ve kendini üst insan olarak görüyordu. Aslında yazar tarafından bir etik ve özgürlük tartışması açılıyordu.

Foucault bir mücadeleden, kendilik mücadelesi etik davranışa yönelme ve özgürlük mücadelesinden bahsetmektedir. Peki, ama hangi iktidara karşı mücadele edilecek? İktidara direnen taraf kazanırsa o zaman sadece iktidarı kullanan değişmiş olmayacak mı? Bu durumda anlaşılan hep bir mücadele ve her yerde mücadele devam edecektir. Üstelik evrensel bir etik de yoktur. Foucault'nun eserlerinde mücadelenin içeriği ve evrensel değerlerden bahsedilmemektedir. Bu onun teorisi için de tutarlı bir yaklaşımdır (Ateşoğlu, 2019: 234).

Pierre Riviere'in mücadelesi de kanunları ve etiği sorgulama yönündedir. O bir bakıma sonsuz kalmak için mücadele vermektedir. Onun için kanunların ötesinde olmak, onu deli olarak nitelendiren insanların çok ötesinde olmaktır. Asıl ironik olan, öldürmeyi yasaklayan bir kanunun ceza olarak idamı kabul görmesidir. Ona göre, savaşçılar tanımadıkları insanları, onlara sevgi duyamayacak olan insanlar için öldürür ve kahraman olurlar. Bu öldürme sevgi yasasına dayalıdır. Pierre Riviere de kendini Tanrı katında bir kahraman ilan edecektir. Babası tarafından sevilen ve babasını seven bir kişi olarak, bu kahramanlığı babasını acıdan kurtaracak bir ölümsüzlük simgesidir.

Cinayet, iktidar ve halk arasındaki mutlak sadelikte bir ilişki kurmaktadır: öldürme emri ve öldürme yasağı; öldürülmek, idam edilmek; gönüllü kurbanlık, dayatılan ceza; bellek, unutuş. Cinayet yasanın sınırlarında, yasanın ötesinde ya da berisinde, üstünde ya da altında dolanır; bazen karşısında, bazen onunla birlik olarak iktidarın etrafında döner. Cinayet anlatısı, tersine çevrilebilirliğini kullandığı bu tehlikeli bölgeye yerleşmiştir: Yasak ve boyun eğme, isimsizlik ve kahramanlık arasındaki

iletişimi sağlar; yüz karası onun sayesinde sonsuzluğa ulaşır (Foucault, 2018: 262-263).

Pierre Riviere iktidarın kanıksanmış kahraman idealinden farklı türden bir kahramandır. Anormal ve tuhaf olarak görülen ‘‘Riviere’in delisi’’ kendinin kahramanı olarak, budama bıçağı ile annesini ve iki kardeşini öldürmüştür. Hâlbuki onun reddettiğı kanunca, yönetimce ve insanlarca Pierre Riviere sadece bir ötekidir.

Toplumunu ya da tek tek bireyleri yapmış oldukları seçimlerden ve yaşadıkları hayattan en fazla kuşkuya düşüren şey, imkânı varken bu seçimleri yapmayan ve bu hayatı yaşamayan bireylerdir. Anti kahramanlar bu yüzden herhangi bir manifesto olmaksızın yahut açıkça sosyal eleştiri yapmaksızın da dönüştürücü bir güce sahiptirler. Kıyısında kaldıkları toplumun bireylerini kuşkuya düşürerek başarırlar bunu (Akyıldız, 2014: 27).

Anti-kahraman Pierre Riviere, kendisinin kahramanı, komşuları ve psikologlar için deli veya katildi. Deli olarak da katil olarak da anılmış olmasında bir fark yoktur. İktidarca özne konumundan nesne konumuna taşınır. İdama mahkûm edilirken onun dışındakiler için önemli olduğu tek nokta vardır: Bir deli olarak hastaneye ya da bilinçli bir cinayet işleyen katil olarak hapishaneye kapatılacaktır. Anormal olan her şey kapatılmaya ve gözetlenmeye mahkûm oluşudur. Anormallerin bu konuda, hiçbir konuda olmadığı gibi, tercih yapmaya hakları yoktur. Onlar adına tercih yapacak hapishaneler ya da hastaneler vardır. Pierre Riviere, incelenecek bir nesneden fazlası değildir. Nesnelleştirilmiş özneler dünyasında suçlu, suçsuz, akli melekeleri bozuk gibi tanımlamalar yeterli olacaktır. Oysa Pierre Riviere Kutsal Kitabı, Montpellier Din Kitabını, Rahip Meslier’in Sağduyu kitabını, Almanakları ve coğrafya kitaplarını okumuştur. Kendini, Bonaparte’dan ya da Napoleon’dan bencillikleri noktasında ayırır.

Doktorların ve yargıçların hayvanlar diye isimlendirdikleri bu köylüler onu bir aşırı-hayvan, *Riviere’in aptalı* olarak görüyorlardı; bu durum, bu insan evladında ister doğuştan meydana gelen bir hatanın sonucu olsun ister olmasın, toplumdaki dışlanmış, imkânsız bir hayvanlıkta hapsedilmişti. Sanki bu yetmiyormuş gibi, sanki bu türden bir yaratık söz konusu olduğunda iki mahkûmiyet her zaman bir mahkûmiyetten daha iyiymiş gibi, bir deli ya da budala diye adlandırılmıştı (Foucault, 2018: 252).

Özne, iktidarın onun için kurduğu bir düzende yer almaktadır. On dokuzuncu yüzyılda kapatmalar ve gözetim için sadece hapishaneler yoktur. Bilim bilinçli bir gözetim merkezidir. Özne,

aile ve toplum iktidar ilişkisi çerçevesinde yer almaktadır. Bireyin yalnızca bedeni hapsedilir. Asıl hapsedilmek ve ulaşılmak istenen Foucault'ya göre öznenin kendisidir. Özne, bedenin içinde yeniden inşa edilecek, daha doğrusu ehlileştirilecek ve normalleştirilecektir.

Öyle ki deliler ve anormaller, suçlu bedenler gibi toplumun düzenine çoğunlukla ters düşmektedir. Bu tipler iktidar ilişkilerine de zarar vermekte, en azından iktidarların işini görmemektedir. Çünkü delileri ve anormalleri iktidar altında tutmak ya da onlardan iktidar açısından faydalanmak (normallerle kıyaslandıklarında) çok daha zor görünmektedir. O halde deliler ve anormaller; suçlular, fakirler, sefiller ve serserilerle birlikte 'normallerin!' içerisinde kovulmalıdır. Bunlara yalnızca kendilerine has yerlerde, kendilerine uygun iktidarlar uygulanmalıdır (Bingöl, 2019: 333).

Pierre Riviere, katil ya da deli olarak doğmamıştır. Bir seçim hakkı olabilecek kadar özgür değildir. Onun davranışlarını iktidar ilişkileri yönlendirir. Özneyi isteyen iktidar, Pierre Riviere'i kapatmayı başarmıştı. Foucault, 'insanı, bedeni ve kimliği ile inşa edilen bir varlık olarak görür. İnşa eden ise, bireyi tahakkümü altında tutan iktidardır' (Çelebi, 2013: 517). Bireyi normal ve anormal olarak ayıran iktidar kapatmayla birlikte bu durumu meşru kılmaktadır. Bu anlamda, iktidar nesnelleştirici bir ilişkiler bütünüdür.

Pierre Riviere'in korkunç ediminin, kusurlu olduğu zaman sadece kötülüğe yönelen güçlü bir hayal gücünün şu fanatikliklerinden bir tanesine; dinde, akıl yürütmede ya da evlat sevgisinde yatan fanatikliklerinden birine dayanıp dayanmadığını kim bilebilir? Birisi çıkıp da, onun gönlünün ve aklının derinliklerinde yatanları araştırdı mı? Delici bir bakış çıkıp da, sanığın kalın bir budalalık ve tam çöküş zırhının altındaki normal bir akli ve aydınlanmış bir bilinci görmeyi becerebildi mi? (Foucault, 2018: 182).

Pierre Riviere okuduğu kitapları yeniden canlandırarak tarihe kendince yorum getirmektedir. Yaptığı şey tarihin gerçekliğini yansıtmaya çalışmak ve onu kendi çıkmazına uyarlamaktır. Pierre Riviere bir bakıma okuduğu kitapların bir yansımasıdır. Bu yansıma, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar iktidar ilişkilerinin geldiği son noktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti* adlı eserde postmodernist bir yaklaşım olan okurmerkezlilik yöntemiyle Pierre Riviere'in nasıl bir anti-kahramana dönüştüğü ele alınmıştır. Postmodernizm edebiyatta sınırları ve kuralları ortadan kaldırır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

teknolojinin hayata ve edebiyata bir yansıması olan postmodernizm, gerçeklik kavramını tartışır. Edebiyatta gerçeklik unsuru sorgulanmış, yerini parçalanmış ve açık yapıtlara bırakmıştır. Sıradan kurgu düzeninin ve metin biçiminin olmayışı, *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti* adlı eserde ilk olarak göze çarpar. Bu eser, dava, tanık ve hastane raporlarından oluşur. Farklı kişilerin bakış açıları ve düzensiz bir zaman kavramı olayların akışını parçalar. Pierre Riviere'in annesini ve kardeşlerini öldürmesi beraberinde normal ve anormal birey tartışmasını ortaya koyar. Foucault, yarattığı kurgu ile normal olan ve anormal olanı, iktidar eleştirisiyle ele alır. Öznenin iktidar çerçevesinde nesne konumuna getirilişi, anti-kahraman Pierre Riviere ile yorumlanır. İktidarın, hayatın her alanında olduğuna vurgu yapan Foucault, bu eserde on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla değin iktidarın kapatma ve gözetleme olgularını yansıtır. Postmodern eserin çok anlamlı yapısına örnek teşkil eden bu eser, okurun algısına sunulan kavramlarla açık bir yapı oluşturur. Kimi okurlar delilik veya anormal birey üzerinde yoğunlaşarak eseri bu bağlamda yorumlamakta, kimi okurlar da suç olgusuna odaklanarak eserdeki boşlukları tamamlamaktadır. Okur merkezli eleştirinin belirttiği çoklu algı ve çoklu anlamın anti-kahraman ile ilgili verilen ipuçlarıyla ortaya çıkması mümkündür. Okurların farklı beklenti ve duyguları çeşitli algılamalar doğurmakta, bu durum çoksesli birçok postmodern eserdeki gibi Pierre Riviere'i yeniden yorumlayarak yaratmayı sürdürmektedir.

Feodalite, burjuva ve krallık toprak üreticilerinin on dokuzuncu yüzyılda geldiği durumu şekillendirmiş ve aile cinayetlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Aydınlanma Çağı ile bireye tanınan eşitlik ve özgürlük hakkının içyüzü Pierre Riviere cinayetiyle yansıtılmıştır. Senet yapma hakkı, toprak üreticilerinde mülk ve toprak hırsını ortaya çıkarmış ve onları bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Pierre Riviere'in anne ve babasının anlaşmazlığının çıkış kaynağı bu senet hakkıdır. Foucault, kitabın ikinci kısmında, hapisane ve hastanelerle iktidarın kapatmayı meşrulaştırmasını tartışmıştır. Öldürmenin yasak olduğu bir kanun düzeninde idam cezasının yer alması ironiktir.. Pierre Riviere, çözüm aramak için okuduğu kitapları kendi hayatına uyarlamaya çalışarak annesi ve babası arasındaki anlaşmazlıklardan kaçmaya çalışmıştır. Okuduğu tarih kitaplarındaki askeri kişilere, örneğin Bonaparte gibi, göndermede bulunmuştur Ancak, Kutsal Kitabı okuyarak Tanrı ve insanlık için kendini feda eden İsa'dan etkilenmiştir. Kendisini İsa'nın yerine koyarak kutsal bir görevle varlığını babası için feda etmiştir. Sonuç olarak, iktidarın bireyi özne konumundan nesne konumuna getiriş süreci Pierre Riviere üzerinden eleştirilmiştir. Pierre Riviere, anti-kahraman olarak, iktidarın doğuşuna ve on dokuzuncu yüzyıldaki iktidar kavramının özne üzerindeki yaptırımlarına ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, H. B. (2014). ‘Eylemsizlik ve Antikahramanların Dönüştürücü Gücü Üzerine’. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4): 17-29.
- Ateşoğlu, N. (2019). ‘Michel Foucault’da İktidar ve Özgürlük Kavramlarının Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci ve Tina Besley’in Çalışmaları Bağlamında Değerlendirilmesi’. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal Hakemli Dergisi*, 5(2): 220-237.
- Billington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bingöl, O. (2019). ‘Foucault’da İktidar, Beden ve Özne Üçlüsü The Triad Power, Body and Subject in Foucault’. *Asia Minor Studies International Journal of Social Sciences*, 7(2): 327-334.
- Çelebi, V. (2013). ‘Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi’. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği*, 5(1): 512-523.
- Demir Güneş, C. (2015). ‘Ruh Bedenin Hapishanesidir: Michel Foucault’. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(64): 59-72.
- Durutürk, B. (2018). ‘Michel Foucault’un İktidar ve Özne Kavramlarına Bir Bakış: Gözetim Toplumu’. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3): 959-972.
- Ekinci, E. (2016). ‘Devrimden Günümüze Fransız Siyasal Sisteminin Evrimi’ *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 149-172.
- Emre, İ. (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erkman Akerson, F. (2019). *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti*. (E. Yıldırım ve A. Özgüner, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gül, E. C. (2016). ‘Postmodern Sanrı ve Yabancılaşma Gerçeği’. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6): 75-107.
- Kavalcı, T. (2017). ‘Üç Önemli Kuramcı Üzerinden Alımlama Estetiğinin İncelenmesi ve Bir Uygulama’. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(3): 52-74.
- Kuçuradi, İ. (2016). *Sanata Felsefeyle Bakmak*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.